

A minden idő: a „koszvadtt földidő”, a romlás túlélése, haza és forradalom fogalmainak elevevése, az élet „csupa zöld izgalma”.

*Csoóri új verskötete egyetlen — a líra színpadán előadott — ötfelvonásos tragédia. Veszteség és hiány, valóság és remény fölmérésén, az emlékezés, látvány és látomás képein, a küzdelem fehéres és groteszk jele-
neteinek átjut el a zárórész katartikus feloldásáig. A tragikum komorságán átdereng a pacsirtás, zöld kolonoszi táj:*

„mára a pompás kiversek is
maguk elunva fuvoláznak.”

*A „hetedik nap” az ünnep megszentelt ideje, midőn már a költő se akar
többé egyedül reménykedni magában. Zengő szavakkal vallja meg hűségét
a Városhoz s általa a közösséghez:*

„Ha te nem fogadsz magadhoz,
talán csak egy erdő gondolkodik velem
s a Holdra könyöklő halál
és a világ nem jön el értem válságos óráiban...”

A magány nem alkatába van írva, hanem sorsába.

Divat ma a szó devalválódásáról, az irodalom (s benne elsősorban a líra) megroppanásáról, háttérbe szorulásáról beszélni. Nemrég még többnapos konferenciát is szerveztek a bizonyítására. De ha az esztétikumot nem röffel mérjük, az alkotás és befogadás állapotát nem statisztikákkal, hanem a minőség jelenlétével, akkor Csoóri verseskönyve a tévesztés és hanyatlás legendájának újabb és fontos ellenérve. Jelentőségével ugyanis összhangban van (olvasói) fogadtatása, a magyar költészet legjobb hagyományával pedig az emberi-művészi érték, amelyet képvisel. (Magvető.)

GREZSA FERENC

A költő védő- és vádbeszéde

SIPOS GYULA VÁLOGATOTT VERSEIRŐL

A posztumusz könyvek olvasása nehéz szomorúság, még inkább annak, aki ismerte a szerzőt. Sipos Gyulát sokan szerették, ismerték az országban. költő volt és nyugtalan újságíró, hetente falvakat járó. Nem az irodalmi életben, nem falujárás közben találkoztunk először, csak olyan egyszerű mindennaposan, mikor kolléganőm, Kováts Zsuzsanna férjeként belátogatott a Népművelési Intézetbe. Kézfogásaink nem az idősebb és a kezdő költő üdvözlései; hasonlóan adhatta kezét minden jóra való embernek. Ismeretségünk idején, a hatvanas évektől 1975-ös haláláig, mosolyát hirtelen megszakította fáradt legyintéssel. Megismertem a vidám-jószívűt, a szenvedélyeset, s azt a keserűt, ami utolsónak olyan jellemző volt rá.

Válogatott verseskönyvének címe — *Védőbeszéd*. Kiért? Miért? A magyar szegénységért, a megváltó eszményekért, önmagáért, hiszen önkéntes védőügyvéd ő. Ám, a versek sorából kitetszik, a cím Védőbeszéd is lehetne.

Első lapozásra a világ legszomorúbb fényképe fia kamerájától félre hajolva, mintha sírba látna magas házak előtt, s mintha nyakazásra várna: tarkóján a fogaskerekű vasút vágányai. Két erős homlokránca vízszintesét a szemközti ágak párhuzamos árnyéka, sebhelye metszi. Elképzelem a mellkép folytatását, karjait súlyok húzzák, a korszerű társasházvilágból kiebrudaltan még talán hátra gondol, nem lenne-e jobb visszafordulni, ha előtte szakadék, az a végső. Hosszú út nincs szándékában; inge kigombolva, félig lehúzva zekéjén a cipzár, nagykokkás moher sálja hanyagul odavetve.

Mintha a sírba nézne. De az a sír nemcsak a magáé, azoké az eszményeké is, melyekért ifjú éveit élte. Lámpa akart lenni a ködben. *Lámpák a ködben* első kötete címe, *Hétvége* az utolsóé, a posztumuszé, melyben 1969—1976 közötti versei vannak. Bizalom a jobb világban, s egyformán költői kifejeződésben kétely, düh és rezignáció — nemzedéke sorsa, az övé, ahogy az élet-és lelki történetében lezártan, folytathatatlanul.

Tíz évig költőként alig cselekedett, 1954-ig politizált. 1956-ban jelent meg a *Vadludak*, nagy sikerű könyve, akkor tudhatta meg az ország, ki az a költő Sipos Gyula, mert addig inkább a Györfly-kollégium igazgatója, az Ideiglenes Nemzetgyűlés képviselője, a Parasztpárt Intézőbizottságának tagja, a földreform egyik előkészítője, végrehajtása irányítója volt. 1945 előtt — nem szabadna neki így mondanom, mert meggyőződéssel, daccal és egyértelműen felszabadulásnak említi ezt a dátumot — tüntetéseket szervezett, lefoglák, a csillaghegyi csendőrnnyomozó-telepre internálták.

1921-ben született a somogyi Túskepusztán pásztor familiában. Származása predestinálta múlhatatlan szociális érzékét, lázadásait, forradalmas akaratát:

*mert meghalni is
érdemes azért
amiért ma még
élni nem lehet*

— búcsúzik 1944-ben, s a fölszabadult szegénység láttán mámorosan táncoltatja versét.

*Itt is divatot csinált
a szükség: Tóth Sándor bácsi
most szívja a bibliát.
Elszívta Ádámot, Évát,
Ábrahámot, Józsuét.*

Ilyés, Benjámín, Zelk, Nagy László, Juhász Ferenc, Simon István abban az időben ekként szötte bizakodó kedélyből verseit, mígnem odajutottak Ilyés kivételével, ahová ez a *Füst* című is:

*most tanács ám a tanács!
— — — — —
Ég az Írás? Van már másik.
Van már másik: igazi!*

Első részében még az a hitelesség, ami a fényes szellők nemezedékét jellemezte, amiből valóságos érvényét veszve a költészet sémákkal gazosodott. De akkor Sipos Gyula nem írt addig, amíg nem érezte, már csak a verssel lehet tenni valamit, csak versben lehet rejteni az igazságot.

Ha könyvének a Vadludak címet adta, lássuk, a címadó darabban, hogyan?

*Fenn a vadludak szállnak,
nincs szavuk csak a panaszra.*

— — — — —
*Fátylat lenget a préház,
mintha csak rejtezkedne,
füstje borítja az utat,
köddel elkeveredve.*

Panasz, füst, köd és rejtezkedés! — a korabeli költészet jelképrendszeréből. Illyésnél *A szil és a szélben a fa* „vallatott rab a pofonok alatt”. Ekkor mondta Benjámin: álmodtál Gulliver. Zelk a bánat jogáért protestált, mert természetéhez jobban illik a „Szélfúttá levél a világ. De hol az ág? De ki az ág?” Juhász Ferenc *A virágok hatalmával*, Nagy László az *Aszályal*, a *Gyöngyszoknyával*, *A vasárnap gyönyörével* jelenti igazságait a költészet s minden művészet kommisszárjai előtt.

De vissza Sipos Gyulához! Milyen környezetben a Vadludak, ez a szelíd szép költemény? Rácsap az *Izony* tizenkét sora.

*Add a rumospoharat,
ne vond meg a mámort tőlem,
nincs menedékem egyéb
e szörnyű ítéletidőben.*

*Nem félek én a haláltól,
nem féltem az emberiséget,
annak a sorsa riaszt csak,
kit lápra csaltak a fények,*

*és értelmetlen hal meg,
hűtlen s megtagadottan,
örjítve, lealázva
ember-okádta mocsokban.*

A szörnyű ítéletidő, a fénnel lápra csalt ember-okádta mocsok ráülepedik a vadludak panaszára, a préház füstjére s beleborzadok. Bemutatkozik, panasz-kodik Veres Péternek, annak, aki a taborci szavakat legjobban megértheti:

*Úgy kell az emberséges szó!
S kinek ebből kevés jutott,
simogatásra is remeg,
mint a sokat vert állatok.*

Epigrammái valamennyire megkönnyebbítenék, nem az átéltető látvánnyal hatolnak át egész szervezetemen. Epigrammázó hajlamai ekkor érvényesül

igazán; egyszer szép emlékek borongósan (*A földmérő, Az fontosabb, Katona-vendég, Györffy-kollégisták*), máskor lúgkövesen (*Alpartizánok, Kiskirályok*), s bölcsen (*Kétféleképp, Téli vadászat, Se fönn, se lenn*).

*Ma: finom bor, bő élelem,
holnap a nyálamat nyelem,
ma nagyúr, holnap útfelen
a kanász komázik velem.
Így élek én: se fönn, se lenn.*

Életműve végéig hallatszik ez a hang. Félve kenyeret, szabadságot, félve ifjúsága, fiatal férfikora szent szándékainak elévülését, ostort fonván, mintha Jézus a kufárokat űzné ki a templomból. Az *Érvényes vagy érvénytelen* című versben később már higgadtan szól, úgy, mintha valami társalgás monológjának hihetnénk, annyira nélkülözi a költői alkotás akaratát, s dísztelenül, áttétel nélkül folynak a mondatok, higgadtan, de határozottan. „Végigmentem a hit grádicsain s elértem oda, ahonnan repülni kell vagy zuhanni. Választhatok minden nap, minden percben.” S választja az Olümposz helyett a természetes életet, nem a régi és új gazdagokét.

Betérünk a borozóba, állunk és dülleszkedünk, nem beszélgetünk sokat. Erre a vallomásos versre valót tízéves találkozásaink alatt szedhettem volna össze. Fürdünk a Balatonban Zamárdi táján, kis telke végén, azután nekilát a kertnek öröklött készséggel, jó érzéssel, idő híján nem főz bográcsgulyást, kínál, mint vándortarisznyából, sört iszunk a közeli kimérésben, egy bódénál, ahol annyira ismeri a csapot, mint kocsmáros a falubelijét, szót értenek. Vissza Pestig állunk a vonaton, fülledt kánikulában, nem érdekl. Eszembe jut, a Kossuth-díjasnak gyorsvonat elsőosztályút fizet a meghívója, Sipos Gyulának másodosztályú járna, jobban is érezné magát, mert ott még beszélgetnek. „Jó meginni a pult előtt egy fröccsöt, és beleolvadni a közhangulatba. Az is jó, ha ismeretlenekkel sorbaállítás közben, villamoson, vagy éppen erdei kiránduláson elbeszélgetünk, mint régi ismerősök, s úgy búcsúzzunk, a viszontlátásra, pedig sose látjuk újra egymást.”

Az írók 1970-es közgyűlésén nem került a hivatalból javasolt választmányi tagok listájára, valaki ajánlotta és megválasztottuk. Nem tudom, örült-e, vagy későnek érezte az elégtételt, szomorúan? Falnak támaszkodott, mint aki bármikor ott hagyja az egésztestet.

*Nem vagyok szabályos költő.
Nem vagyok szabályos ember.
Nehéz ezt megmagyarázni.
Kilóg a lábam minden skatulyából.*

Aki a költő természetére kíváncsi, efféléket olvasson, mint ez a *Legenda nélkül* című.

Eddig én is az ember sorsáról írtam, ahogy a történelmet csinálja, ahogyan visszaszól korának, bár a néhány idézetből kitetszhetett valami az igazi jelentős költőből, aki több mint ideje krónikása.

Első versei, tizennyolc éves korától, nemcsak ígéretesek, helyükön állnak formában, nyelvben. A népi költők ritmusa, képviselője váltakozik a szabadfolyású, pucér, belső szabályúakkal. Egyéni voltukat garantálja az a tulajdonság, mellyel egy ember sorsa a közösségből kiválva eredetéhez vissza-

fordul. Nem ártottak költészetének a hosszú hallgatások, a hasznosabbnak vélt politikai munka, csak az irodalmi elismerésnek, ahogy a rangosztók fejéből Sipos Gyula máig kifelejtődött.

Nagy verseket sorolhatnék.

A *Rorate coeli* teljes világkép. Gyermeki áhítat, a férfi voksa a jóra és csalódása. Feszésre tölti az élet a lírát, törvényt mond s bont, megsejtet s meghatároz; elsodor áradása. „RORATE COELI, harmatozzatok égi magasok” és a „RORATE COELI, nincs égi harmat, csak kín és kétség. Hazug a szó, hát hogyan hihetném, hogyan szolgálnám?” kezdő és befejező sorok között képzelet pompázik és a szellem; földi és égi mozzanatokkal telítődve. Egyszer éteri:

harangszó kondul kék szárnycsapással, hajnali madár,

máskor a szegények valósága:

*Villanyfény csobban a lavórokban konyhák szögletén,
viaszsvászon terítőkön a bögre párolog,
fésű simítja remegő ingű leányok haját,
férfiak húzzák sörtés állukon a szappanhabot.*

Aztán egyetemessé növekszik:

*Ki látott hangyát boly nélkül élni egy szál magában?
Csak a mindenség hangyabolyában ember az ember*

— — — — —
*Bontod atomok szerkezetét és tudod a rendet,
hogyan bomlanak, állanak össze csillag-parányok,
messzi világok fény-fonalát szétfésüli ujjad
s szálaiban a távoli csillag anyagát látod.*

Nem a látomás, metafora, újdonságos nyelv, az absztrakció mögöttes költőisége, hanem az indulat szavakat pontosan egyberántó ereje jellemző rá, és a tárgy kiválasztása, mert maga is költői, akár a somogyi vadkörtefa.

*Nőnek még fák meg erdők, tölgyek, platánok, hársak,
nékem már ez marad meg örökre óriásnak,
ez a vadkörtefa, a félig lombjavesztett,
jaj, nékem ez a legszebb, mégiscsak ez a legszebb.*

S végül, hiszek az erkölcs esztétikájában.

Utolsó verseiben kereshetem és megtalálom a halál előérzetét, a számvetést és a készülődést. Szavak tűnnek föl a halál szótárából: temetés, koporsó. Mégsem jellemzi kizárólagosan az utolsókat. Az ember fiatalon is a halálárnyékban él, idősödve egyre tudatosabban, s talán az életet jobban becsülve, békésebben. Sipos Gyula sosem fordított hátat az egyszerű örömeknek, mert a szegénység, a táj, a szél, a virágok, madarak, szarvasok csapásain indult forradalmas útjára. Nem csinált költői forradalmat, de végzett országalapítást, földosztást, szolgálatot. A halálra készülődés most már nyilvánvaló, mégsem utolsó versei lényege. De megcsalatottság, kicsorbult hit a régi akarat nyugdíjaztatása miatt; ráadásul csodálkozás a tiszta világra, barátságra, szerelemre, munkára, természetre, mint ahogy kiderül az ég és néz

bennünket, mi meg az eget. Nem egyedüli költészetében, természetesen ezek a testámentumi sorok:

*Kell jönni még, igen, kell jönni még
egy szerelvénynek, melyre az van írva,
hogy az édenkert a végállomása.*

(Szépirodalmi.)

AGH ISTVÁN

Kettős portré

NEMES NAGY ÁGNES: A HEGYI KÖLTŐ

Valahogy kívülről is láttam magamat, míg ujjongva újraolvastam Nemes Nagy Ágnes Babits-könyvét. Mulatságos voltam infantilis belefeledkezéssel, elragadtatással, ahogy vissza-visszalapoztam és többször is eldaloltam a Kortársból már ismert tanulmány néhány sorát, egy-egy — látszólag — odavetett megjegyzését, ahogy magamba szívtam, bekebeleztem az egészet. És csodálatos volt, hogy közben éppen Nemes Nagy Ágnestől kaptam felmentést gyerekes lelkendezésemért: ha neki szabad kamasz-rajongással írni Babitsról, ha az ő mondatait ma is átforrósítja a felelőtlenebb szenvedély, ha köntörfalazás nélkül beszélhet gyerek-kötődéséről-szeretetéről — végtére nekem sem kell talán restelni, hogy verselemzéseit olvasva boldogan csapkodom a heverőt, s hogy aki belép a szobába, annak kéretlenül-tapintatlanul elszavalok néhány passzust.

Talán a legjobb is, ha mindent Nemes Nagy Ágnesre hárítok, ha egészen belekapaszkodom és követem. Például ha a lobogás és a meghitt szeretet beismerése után értelmezni próbálom, hogy mit jelent számomra könyve, gondolkodásmódja — ő maga.

Vagy két évtizeden át nem éreztem a mester hiányát, bár tárgyilagosan tudtam, hogy idősebb, már életművel rendelkező pályatársaim közül senki sem adott nekem meghatározó, döntő szellemi-írói útmutatást, legalábbis nem többet-elevenebbet, mint amennyit könyvekből merítettem. Értelmetlenül akkor kezdtem csak sóvárogni — s akkor persze visszamenőleg — mester után, amikor már elmúlt lehetséges tanítvány-időszakom. S bár annak idején nyakas voltam, azt hiszem, jó és hálás tanítvány lettem volna. Csakhogy az előttem járó nemzedékből senki sem vállalkozott igazi mesterszerepre. Kihez vonzódtam? Hol kereshettem volna mestert? Aki eszmélkedésével együtt lett (kellett hogy legyen) antifasiszta, akinek a felnőtt élet egyet jelentett a viláégépítő lendülettel, aki szerelmesen őrizte az egész klasszikus kultúrát s boldog bizalommal hitte, hogy annak nincs vége, ő, hányféleképpen megújítható, aki öntudatosan hallgatott el s némán dobta oda szépnek ígérkező karrierjét, aki nem engedett a szelídebb erőszaknak sem, nem bizonyult megvehetőnek például — mester tehát, aki leírt soraival, esetleg a hallgatásával, a tartásával vezetett volna. A nagyon kevés esélyes közül is Nemes Nagy Ágnes lehetett volna az első, már csak azért is, mert benne pedagógiai szenvedély is akad. Ha mesteremnek tudhatnám, róla szólva most milyen repesve kölcsö-